

Культура и этнакультура: яе вызначэнне і асаблівасці

У апошнія дзесяцігоддзі назіраецца шырокі грамадскі інтарэс да этнічнай культуры як ў нашай краіне, так і ва ўсіх народаў Еўропы. Праблема сцвярджэння сваёй культурнай ідэнтычнасці і непаўторнасці становіцца вызначальнай ў час глабалізацыі і ўніверсалізацыі жыцця.

Неабходна адзначыць, што этнічная культура праяўляецца літаральна ва ўсіх галінах жыцця этнасу: у мове, у выхаванні дзяцей, у народным строі, у побыце, у фальклоры. Разам з тым этнічная культура з'яўляецца ўнікальным феноменам сусветнай культуры.

Увогуле, паняцце культуры азначае як адрозненне чалавечай жыццядзейнасці ад біялагічных формаў жыцця, так і якасную адметнасць канкрэтных праяўленняў гэтай жыццядзейнасці ў пэўныя эпохі, для розных грамадстваў, народнасцей, нацый. Разам з тым культура ўключае ў сябе прадметныя вынікі дзейнасці людзей, а таксама рэалізуемыя ў дзейнасці чалавека веды, уменні, навыкі, узровень інтэлектуальнага, маральнага і эстэтычнага развіцця, спосабы і формы зносін.

Навукоўцы разглядаюць культуру як «гістарычны ўзровень развіцця грамадства і чалавека» (Аверынцаў С. С., Прохараў А. М., Ожэгаў С. І., Фралоў І. Т.), як «сукупнасць дасягненняў чалавецтва, грамадства» (Каіраў І. А., Пятроў Ф. М.), як «фактар развіцця творчых сіл і здольнасцей чалавека» (Кандакоў І. М., Вішнякоў А. М., Бязрукіх М. М.).

Комплекснага разумення культуры прытрымліваецца А. П. Садохін. Культура тлумачыцца ім як пазабіялагічна выпрацаваны (не замацаваны генетычна) і перадаваемы спосаб чалавечай дзейнасці.

Што да разумення этнічнай культуры, то яна, па зазначэнні А. П. Садохіна, уяўляе сукупнасць належачых этнасу спосабаў засваення ўмоў свайго існавання, накіраваных на засваенне этнаса і ўзнаўленне ўмоў яго жыццядзейнасці. Пры гэтым, на думку навукоўца, галоўным ў дадзеным выпадку з'яўляецца функцыянальны аспект культуры, разуменне яе як адаптыўнага механізму, які аблягчае чалавеку жыццё ў акружаючым свеце. У культуры адлюстроўваецца гісторыя народа, яго этычныя нормы, свядомасць. Менавіта культура ідэнціфіцыруе народ як этнічную сукупнасць. Яна вызначае асноўныя вызначальныя прыкметы этнасаў.

Г. М. Волкаў падкрэслівае, што *ступень культурнасці народаў можна вызначыць адносна таго, наколькі актыўна яны супрацьстаяць працэсу знікнення каштоўных народных традыцый, наколькі накіравана яны шукаюць спосабы захавання і адраджэння страчаных скарбаў.*

Менавіта таму, у сувязі з вышэй сказаным, больш падрабязна спынімся на вызначэнні самага паняцця «этнас».

У навуковай літаратуры можна сустрэць шмат трактаванняў гэтага паняцця. Ю. В. Брамлей разглядае этнас, як «сацыяльную сукупнасць»; Л. М. Гумілёў, як «сацыяльна – біялагічныя папуляцыі»; С. А. Аруцёнаў, як «чыста чалавечую з'яву», С. І. Ожэгаў, як сукупнасць гістарычна слажыўшыхся на пэўнай тэрыторыі асаблівасцей мовы, культуры і

псіхалагічнага складу; С. М. Шырокагораў, як агульнае для пэўнай групы людзей ўтварэнне, адзіная мова, комплекс звычаяў і агульны склад жыцця.

Аднак, большасць навукоўцаў у якасці асноўных характарыстык этнасу вызначаюць: асэнсаванне адзінства свайго ўтварэння зафіксаванага ў самасвядомасці (этноніме).

Этнічная культура праяўляецца літаральна ва ўсіх галінах жыцця этнаса, у выхаванні дзяцей, у адзённым, ва ўладкаванні жылля, ў хатняй гаспадарцы, у фальклоры. Па зазначэнні Ю. В. Брамлея, этнас уяўляе сабой пэўную культурную цэласнасць і культура ў шырокім значэнні гэтага слова забяспечвае ў грамадстве этнічную пераемнасць. Менавіта ў сферы культуры звычайна знаходзяцца асноўныя вызначальныя прыкметы этнасаў.

Вызначаючы культуру, як свод матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей народа, неабходна вызначыць і разглядаць паняцці «матэрыяльная культура» і «духоўная культура» народа.

Традыцыйная *матэрыяльная культура* – гэта прадметны свет, абумоўлены бытам, гаспадарчым укладам, географічнымі ўмовамі і этнакультурнымі кантактамі ў пэўных гістарычных умовах на пэўным урыўке часу. Матэрыяльная культура выступае як адно з важных сродкаў выяўлення этнічнай адметнасці таго ці іншага народа.

Што да вызначэння традыцыйнай *духоўнай культуры*, то аналіз этнаграфічнай літаратуры дазваляе разглядаць яе, як: «комплекс уяўленняў і правіл, якія перадаюцца ад пакалення да пакалення»; «комплекс уяўленняў пра навакольны свет і самога чалавека ў гэтым свеце (г. зн. традыцыйнае светаўспрыманне)»; «уся сістэма вытворчых навыкаў, звязаных з гаспадарчым, сацыяльным, і сямейным жыццём», розныя віды народнай творчасці (фальклор і выяўленчае мастацтва); «рэлігійныя вераванні, звычаі, абрады, народнае выхаванне, этыка паводзін і г. д.».

Матэрыяльная і духоўная культура знаходзяцца ў арганічным адзінстве. Яны інтэгруюцца ў адзіны тып культуры, які вызначаецца гістарычнай зменлівасцю. Трансляцыя культуры ад пакалення да пакалення ўключае засваенне назапашанага чалавецтвам вопыта, але не супадае з утылітарным авалодваннем вынікамі папярэдняй дзейнасці. Разам з тым культура заўжды застаецца скарбонкай вопыта і каштоўнасцей.

Этнакультура кожнага народа мае свой унікальны пласт матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей, які змяшчае магутны выхаваўчы патэнцыял для развіцця і фарміравання паўнацэннай асобы.

Прызнанне праяўленай этнакультуры і агульначалавечых каштоўнасцей патрабуе пошуку новых спосабаў і магчымасцяў уключэння ў гэтую галіну маленькага дзіцяці ў перыяд фарміравання яго асобы.